

Dr. Dimitrij Rupel, sociolog, politik, pisatelj in publicist | Shutterstock, EPA/Thomas Peter, Wikipedia

Dobri voditelji

1. del (Opazke o politikih in intelektualcih ...)

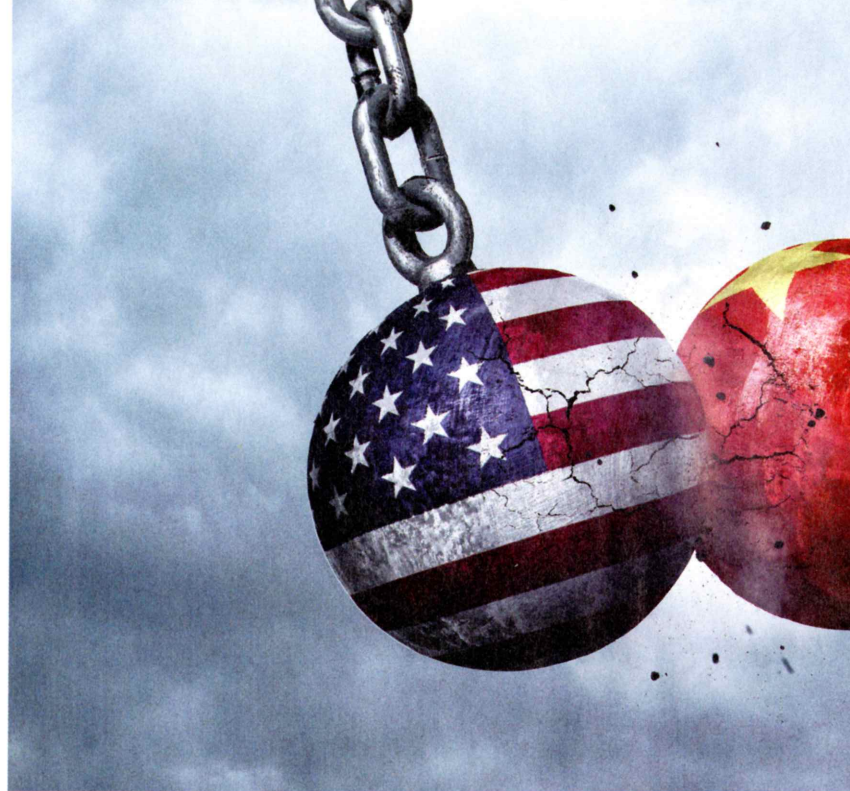
»Smo v klasični situaciji, kot je bila pred prvo svetovno vojno, ko nobena stran ni imela veliko prostora za politične koncesije in v kateri najmanjša motnja ravnotežja lahko pripelje do katastrofalnih posledic.«

»Obe strani sta bili prepričani, da druga stran predstavlja strateško nevarnost,« pravi. »Smo na poti k spopadu velikih sil. /.../ Danes sta dve največji nevarnosti za mir Amerika in Kitajska. V tem smislu, da imamo zmogljivosti za uničenje človeštva.«

Henry Kissinger, The Economist, 17. maja 2023

1. Prva (splošna) lekcija

Henry Kissinger v svojem najnovejšem intervjuju, v katerem razmišlja, kako bi se izognili tretji svetovni vojni, pripoveduje o času, ko je prišel v Washington. »Takrat ni bilo nenavadno, če so politiki obeh strank šli skupaj na večerjo.« Bil je v prijateljskih stikih z demokratskim predsedniškim kandidatom, danes pa bi bilo to nemogoče. Po Kissingerjevem pričevanju je bil Gerald Ford oseba, katere nasprotniki so se lahko zanesli, da bo ravnal spodobno. V intervjuju večkrat omenja

diplomacijo stabilnosti in strateško izkušnost voditeljev. Politiki bi danes morali brez usmiljenja ugotavljati, »kam smo prišli«. Ko gre za ameriško-kitajске odnose, svetuje, da bi začeli z znižanjem temperature, potem postopoma gradili zaupanje in odnose, v katerih je mogoče delovati. »Stališče vse-ali-nič je grožnja popuščanju napetosti (detente),« pravi Kissinger. Mimogrede: Kissinger meni, da bi zlom komunističnega režima na Kitajskem lahko pripeljal do državljanske vojne, ki bi se razvila v ideološki spopad in samo povečala globalno nestabilnost. »Ni v našem interesu, da bi gnali Kitajsko v razpad,« pravi Kissinger. V Sloveniji se spominjamo podobnih argumentov v času osamosvajanja. Govorili so nam, da bi razpad Jugoslavije (ki je sicer vodil v državljansko vojno) povečal globalno nestabilnost – posebej še zato, ker bi bil uvod v razpad Sovjetske zveze.

Koncept popuščanja napetosti je nasprotje koncepta ustavljanja (containment), ki ga je februarja 1946 v svojem »dolgem telegramu« iz Moskve razvil ameriški diplomat – poznejši veleposlanik v Jugoslaviji – George Kennan. Kennan je menil, da se Američani ne bodo mogli sporazumeti s Sovjeti, nasprotni koncept (detente) pa je bil postavljen leta 1969 v času, ko je bil predsednik ZDA Richard Nixon, njegov strateški svetovalec pa Henry Kissinger.

Skupne večerje političnih tekme-

cev oz. nasprotnikov naj ne bi bile nenavadne niti v Italiji. Pravijo, da se tamkajšnji senatorji nasprotnih strank na zasedanjih obmetavajo z ostrimi besedami, nato pa gredo skupaj na kozarček.

Kissinger je skeptičen do politike Evropske unije, češ da je noro nevarna zaradi izjav, da noče Ukrajine v Nato. Pravi korak bi bil sprejem Ukrajine v Nato (ki bi Ukrajino zadrževal in branil), drugi korak pa bi moral biti zblížanje z Rusijo, kar bi privedlo do stabilne vzhodne meje.

Vprašanje je, ali so analize mednarodnih trenj, kot je Kissingerjeva, uporabne za notranjo, domačo politiko. Najprej je seveda treba ugotoviti, da v enopartijskih sistemih/diktaturah pač ni odnosov ali pogajanj, kot so značilna za odnose med državami. Po vsem videzu so diktature (bolj kot demokracije) za reševanje mednarodnih problemov pripravljene na vojno, kar seveda otežuje odnose med demokratičnimi in nedemokratičnimi državami. Če zelo poenostavimo: enopartijski režimi so v domači in v zunanji politiki bolj kot na kompromis ali dogovor pripravljeni na konfrontacijo. ZDA so se v času hladne vojne izogibale konfrontaciji s Sovjetsko zvezo. Sprva so se v duhu Kennanovega dolgega telegrama oprijele politike cointainment (zajezi-tev), nato so sčasoma prešle k detente, k popuščanju napetosti torej. Na koncu se je hladna vojna, celo zgodovina (Fukuyama) končala. Rusko-

»Stališče vse-
ali-nič je grožnja
popuščanju
napetosti (detente),«
pravi Henry
Kissinger.

Legendarni **Henry Kissinger** v svojem najnovejšem intervjuju razmišlja, kako bi se izognili tretji svetovni vojni.

-ukrajinska vojna je hladno vojno spet oživila in zdaj pravimo, da je konec konca hladne vojne.

Slovenska osamosvojitve se je zgodila ob koncu hladne vojne, ki je prekinil in razveljavil politiko obračunavanja oblasti z oporečniki, ki so bili večinoma neposlušni intelektualci. Še več, politika je (razen tiste, ki jo predstavlja Milan Kučan) postala bolj tankočutna, bolj spravljiva in sprejemljiva za kompromise. To se je s koncem konca hladne vojne spremenilo, pojavili so se primeri izigravanja, celo zanikanja osamosvojitve. Koncepti, ki so pripeljali do konca hladne vojne (containment, detente), so se umaknili konfrontaciji, pojavili so se stari koncepti razrednega boja, razrednega sovražnika in sovražnega govora. Levičarski intelektualci (umetniki, znanstveniki ...), ki so se prilagodili novim razmeram, so postali kulturni delavci, del pravočnega (delavskega) razreda torej.

2. Slovenija med Stalinovo in Titovo dobo

V demokratični državi je notranja politika v nekaterih pogledih podobna zunanji, odnosi med strankami – kar seveda ne velja za diktature oz. enopartijske države – pa odnosom med državami. Po Churchillovi zaslugi (na ozadju njegovih in Titovih pogovorov s Stalinom) je bil začetek nove Jugoslavije in z njo Slovenije videti obetaven. Sestavljena je bila koalicijska (londonsko-partizanska)

vlada Tito-Šubašić, vendar je trajala samo kratek čas (oktober 1944–november 1945). Že 26. maja 1945 pa je Tito na ljubljanskem Kongresnem trgu napovedal likvidacijo domobrancev, ki so jih iz Koroške vrnili Angleži. Temu so sledili mnogi obračuni, v katerih so se na pridobitni/zmagoviti strani odlikovali Tito, Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Ivan Maček, Josip Vidmar, Boris Kraigher, Mitja Ribičič in drugi komunistični veljaki, ki so si pri tem pomagali s politično policijo Udbo. Poleg tisočev pobitih in preganjanih tekmecev/nasprotnikov so bili poraženci Edvard Kocbek, Milovan Đilas, Jože Pučnik, Stane Kavčič, Vlado Gotovac, Mika Tripalo, Savka Dabčević-Kučar, Marko Nikežić; obsojenci v montiranih procesih, kot so bili npr. Angela Vode, Igor Torkar in Boris Furlan; prepovedani in odstavljani politiki, uredniki in množica neposlušnih intelektualcev.

Odnosi med preganjanci in preganjanci so se bistveno spremenili šele po osamosvojitvi, ko so preganjanci izgubili velik del oblasti, ki so ga prevzeli nekdanji preganjanci in seveda mnogi ljudje dobre volje, konservativni, napredni in liberalni intelektualci, kmetje, podjetniki, strokovnjaki itn. Namesto trajne nadrejenosti in podrejenosti so se oblikovale tekmovalne ekipe, med katerimi je bila v začetku – v Sloveniji – najbolj prodorna koalicija Demos. Ustvarjeni so bili pogoji, ki jih omenja Kissinger: predstavniki strank so si nasprotovali, vendar so šli kdaj tudi skupaj na večerjo ali »na

dva deci«. Ta tradicija je v zadnjih letih, predvsem po letu 2008, zamrla. Namesto raznobarnih koalicij, kot so bile npr. koalicije Janeza Drnovška, sta se oblikovala »desni« in »levi« tabor, tabor »osamosvojiteljev« in tabor »pridobiteljev«, tj. politikov in strank, ki so na tak ali drugačen način nadaljevali socialistične (če ne celo komunistične) tradicije. Ključni dogodek so bile prve predsedniške volitve, na katerih je nekdanji partijski šef Milan Kučan porazil predsednika Demosa Jožeta Pučnika, ki je na svoj način – čeprav je vodil koalicijo, ki je dobila parlamentarno večino – nadaljeval oporečniško tradicijo.

Zgodovina Slovencev (1979) čas med letoma 1945 in 1952 imenuje »Obdobje administrativnega socializma«; temu pa naj bi sledilo »Obdobje socialistične demokracije« (1953–1963).¹ Pri Petru Vodopivcu (2006) sta ti dve obdobji združeni v eno: »od socialistične prosvete do nadzorovane kulturne pluralizacije« (1945–1965). Bolj ali manj po naključju je (v prvem primeru) med obdobjem administrativnega socializma in obdobjem socialistične demokracije oz. sredi Vodopivčevega dvajsetletja umrl Stalin. Obdobje po šestdesetih letih Peter Vodopivec prizanesljivo povezuje z »ustvarjalnim nemirom« in s »postopno pluralizacijo«.² Tudi to obdobje končuje smrt diktatorja (J. Broza Tita). Po svoje je mogoče slovensko novojšo zgodovino razdeliti na dva dela: na Stalinov čas (1943–1953) in Titov čas (1953–1980).

Ne glede na ta ali oni mejnik je v Sloveniji ves čas po letu 1943 veljalo revolucionarno obdobje, ki se je še posebej razživelo v sedemdesetih letih in začelo pešati šele po Titovi smrti leta 1980. Ta obdobja in te mejnike so zaznamovali bolj ali manj nadarjeni politiki, po drugi strani pa bolj ali manj prodorni izobraženci/intelektualci, ki jih je uradna (tudi policijska) govorica imenovala kulturni delavci ali kulturniki. Prvi in drugi so se v teh obdobjih

¹ V obeh primerih – pa tudi pozneje – gre za variacije na socialistične teme.

² Peter Vodopivec, Od Pohlinovalne slovnice do samostojne države, Ljubljana 2006, str. 441.

jih spreminjali in preoblačili, vendar so bile te spremembe v komunistični Sloveniji spričo enopartijskega sistema kajpada omejene. Razmere so se koreniteje spremenile konec osemdesetih let. Nekaterim komunističnim funkcionarjem se je – vsaj na začetku – podrl svet, nekaterim oporečnikom pa so se odprle popolnoma nove možnosti. Mnogi so stopili na mesta odsluženih funkcionarjev; nadomestili so torej člane in skupine prejšnjega režima. Razlike so bile številne in so se dogajale na različnih področjih, npr. na področju politike in na področju kulture.

Kdo so bili slovenski partijski voditelji? Boris Kidrič (1945), Miha Marinko (1946), Albert Jakopič (1966), France Popit (1968), Andrej Marinc (1982), Milan Kučan (1986), Ciril Ribičič (1989). Do leta 1979, ko je umrl, so vsi partijski predsedniki upoštevali navodila Edvarda Kardelja. Njegova in Titova smrt sta bili prelomnica, po kateri si je (s pomočjo Staneta Dolanca) partijo prilastil Milan Kučan. Tupatam so mediji govorili o liberalizaciji (popuščanju napetosti), bistrejši komentatorji pa so ugotovili, da liberalizacija še ne pomeni demokratizacije. Tupatam je Partija državljanom privoščila oddih od dušmornega aktivizma.

5. marca 1953 je umrl sovjetski diktator Josif Visarionovič Stalin, 16. decembra istega leta pa so v Ljubljani prvič predvajali za tedanje razmere nenavadno – meščansko – filmsko komedijo Vesna, za katero je napisal scenarij Matej Bor, režiral pa gost iz bratske Čehoslovaške František Čap. Vesni je leta 1957 sledilo nadaljevanje z naslovom Ne čakaj na maj. Filmska zgodba je preprosta. V njej nastopajo sami požrtvovalni in disciplinirani ljudje: prebivalci meščanskih vil in romantičnih stanovanj (na ljubljanskem gradu), ugledni šolski profesorji in spoštljivi dijaki, družabni in zabavni glasbeniki, udeleženci nedolžnih zabav. Glavna junaka sta zaljubljena pilot in sopotnica jadralnega letala. Leta 1954 je Ljubljano nekoliko vznemiril ameriški film V vrtincu, ki so ga v Hollywoodu videli že pred vojno. Dotlej so na slovenskih platnih projicirali sovjetske filme. V vsakem primeru je bila Slovenija v času Vesne in V vrtincu videti kot oaza vzornega reda in miru, kraj brezskrbnega življenja. Očitno so oblasti hotele ustvariti takšen vtis.

Čas med letoma 1953 in 1957 je bil zanimiv čas. Matej Bor se je po vsem videzu (in po resoluciji Informbiroja) sramoval in pokesal zaradi hvalnice Stalinu, ki jo je leta 1942 objavil v komunističnem glasilu Delo; partijske obsodbe so bile zdaj zaradi eksistencialističnih novel Strah in pogum (1952) namenjene nekdanjemu

Po svoje je mogoče slovensko novejšo zgodovino razdeliti na dva dela: na Stalinov čas (1943–1953) in Titov čas (1953–1980).

bojnemu tovarišu Edvardu Kocbeku. Gotovo je funkcionarje (vendar ne vseh) presenetila in razveselila smrt Stalina; Tito je podpisal Balkanski pakt z državama, ki sta bili članici Nata; leta 1955 je Hruščov Tita nagovoril, naj prevzame gibanje neuvršenih, ki se mu je v istem letu v Bandungu nevarno približala Kitajska. Tito in Kardelj sta (1956, 1957) pisala bolj ali manj prijateljske članke v ameriško revijo Foreign Affairs. Na Madžarskem so pripravljali državni udar proti komunistični vladi; v Ljubljani so ustanovili kritično Revijo 57 in Oder 57, na kulturno prizorišče je vstopila nova generacija, glede katere komunisti niso bili prepričani, ali si bodo pomagali z njo, zato so za vsak primer tanko prisluškovali njenim komentarjem. Lojze Kovačič z ironizacijo jugoslovanske vojske (»Zlati poročnik«) in Jože Pučnik z neprimernim političnim vedenjem sta daleč presegla partijska pričakovanja. Sledilo je bolj ali manj grobo preganjanje neposlušnih intelektualcev, ki ga je hotel ustaviti Boris Kraigher z ustanovitvijo Perspektiv, navsezadnje tudi s podporo Dušanu Pirjevcu, ki je leta 1961 polemiziral z jugoslovanskim centralistom Dobrico Čosićem; vendar so se nasprotno sile izkazale kot premočne. Kraigherjev boj se je nadaljeval z gospodarsko reformo, o kateri sta Tito in Kardelj ugotovila, da utegne ogroziti monopol Partije. Kardeljeva ocena nastale škode (»Beležke o družbeni kritiki«) je izšla leta 1965 v Sodobnosti, ki so ji zaradi njenih simpatij s Perspektivami zamenjali uredništvo (Mitja Mejak in Ciril Zlobec – nameto Dušana Pirjevca in Draga Šege).

Katere so v takšnih časih naloge prodornih intelektualcev? Svoji podložniški vlogi se včasih izmikajo z nepredvidnimi izjavami ali besedili, pogosto protirežim-

ska sporočila kaširajo s teorijami, da jim gre samo za »mišljenje in pesništvo«, teoretizirajo o »znotrajtekstualnosti« svojih besedil, češ da se sploh ne ukvarjajo z rečmi v zunanji realnosti; v vseh socialističnih državah se je razvila »ezopovščina« ... Takšno sprenevedanje nikoli ni moglo zares ustaviti del, ki potrpežljivo opisujejo najbolj dramatične razmere, npr. vojne, v katerih umirajo tisoči vojakov in civilistov, opisujejo vrtince, v katerih se znajdejo posamezniki in družine, rodovi in narodi.

Idealna dela svetovne književnosti so Vojna in mir, ki opisuje žrtve Napoleonomih osvajanj, po drugi strani pa poroča o zapletenih osebnostih, kot so Pierre Bezuhov, knez Bolkonski in Nataša Rostova. Velika dela o navzkrižjih vojaških, političnih in osebnih interesov so napisali Ernest Hemingway (Zbogom, orožje), Winston Churchill (Draga svetovna vojna), Charles de Gaulle (Vojni spomini – Mémoires de guerre), Hans Dietrich Genscher (Erinnerungen), Henry Kissinger (Diplomacy, World Order ...); med Slovenci Edvard Kocbek (Tovarišija, Listina, Dnevniki...), Izidor Cankar (Londonski dnevnik), Dušan Pirjavec (Dnevnik in spominjanja) ...

[D]

Se nadaljuje

3 V socialistični Sloveniji so bili predsedniki izvršnih svetov oz. vlade bolj ali manj izvrševalci Kardeljevih, na koncu Kučanovih smernic in sprotih partijskih naročil: to so bili po Kidriču Miha Marinko, Boris Kraigher, Viktor Avbelj, Janko Smole, Stane Kavčič, Andrej Marinc, Anton Vratuša, Janez Zemljarič in Dušan Šinigoj. Slovensko kulturo je praktično ves povojni čas obvladoval Josip Vidmar, od socialističnih kulturnih ministrov pa so si slovenski intelektualci zapomnili predvsem Kmecla, Kavčiča, Pelhana, ki so jim po osamosvojitvi sledili večji ali manjši kalibri: Capuder, Dular, Širca, Školč, Šuklje, Šeligo, Bizjak-Mlakarjeva, Poznič, Prešček, Žekš, Peršak, Simoniti, Vrečko. Komunisti, posebej v času partijskega vodje Kučana, so za kulturne ministre namesto revolucionarjev postavljali intelektualce, ki so bili sprejemljivi za kulturno oz. umetniško sfero.